

AZ EGYHÁZI TANÍTÓHIVATAL MEGNYILATKOZÁSAI

Végre kezünkben tarthatjuk a „magyar Denzinger”! A teológusok körében az 1854-ben először megjelent szöveggyűjtemény hamar fogalommal, egyszerűen csak „a Denzingerre” vált, és mai, többszörösen átdolgozott változata is megőrizte ezt a klasszikusan csengő nevet, természetesen kiegészülve a 37. kiadás (1991) sajtó alá rendezőjének, Peter Hünermann professzornak a nevével (e recenzió írásakor ezt a kiadványt forgattam). Teológusok latinul és görögül tudó nemzedékei használták tanulmányaik során ezt az időről időre mindig naprakésszé tett segédkönyvet, és most a latin (görög) és német bilingvis kiadás után magyarul is közkinccsé válhat. A magyar kiadást indokolja a papság — *proh dolor!* — megcsappant klasszikus nyelvismerete (a latin 8. századi nemtudására vö. 588. pont) és a teológia iránti világi érdeklődés folyamatos növekedése. A magyar Denzinger felépítése megfelel a jó érzékkel mintának választott 1991-es (Herder által gondozott) kiadásnak. Fila Béla és Jug László összeállításában is a korai idők külön csokorba kötött hitvallásait (9-31.) követik időrendben a Tanítóhivatal dokumentumai (32-814.), az *Index systematicus* (815-889. old.) és a neveket is tartalmazó tárgymutató (890-910.). A kiadvány kezelhetőségét a szövegegységeknek a margón feltüntetett sorszáma biztosítja, erre és nem az oldalszámra szokás a szakirodalomban hivatkozni. A magyar kiadás *Előszava* az egyházi Tanítóhivatal mibenlétét tárgyalja röviden, majd az elengedhetetlen könyvészeti adatok után a „fordítástechnikai megjegyzések” vezetnek be a szövegek olvasásához, pontosabban: először az egy-egy tárgykört felölelő szövegek kiválogatásához, majd elolvasásához. (Az *Előszó* egy kiragadott mondata a 2. oldalon azonban zavarba ejti a nem teológus recenzenst: „A dogmák és a teológia története manapság már valóságos képet tud adni a Tanítóhivatal működéséről, nyilatkozatairól az Egyház története folyamán.” Eddig erre „a valóságos képre” nem

volt képes a mindenkori „dogmák és a teológia története”?) Az olvasó és teológushallgató első tájékoztatására szolgálhatnak az egyes részek előtti rövid és dőlt betűvel szedett fontos megjegyzések az illető textus *Sitz im Lebenjéről*. A magyar szöveg gondozói jó érzékkel bővítették néhány ponton a 37. kiadás anyagát; ezek közül egypárat érdemes kiemelni: a szegényekről való gondoskodást (3133a), az Egyház iránti szeretetet és a hazaszeretetet (3255a), és a világiak apostolságát (3255a) tárgyaló pontokat. Az olvasó nem feltétlenül szakképzett teológus: a könyv olyan művelődés- és filozófiatörténetesek könyvespolcainról sem hiányozhat, akik a kultúrtörténeti eseményeknek a katolikus hittől elválaszthatatlan mozgatórugóit meg akarják ismerni, tekintettel arra a szerepre, amelyet a katolikus egyház a történelem folyamán betöltött és ma is betölt.

Jónéhány szöveget összevetve az eredetivel, megállapíthatjuk, hogy a fordítók jó munkát végeztek, olvasható és érthető, bár nem mindig zökkenőmentes magyar nyelvre ültették át az eredetit. Munkájuk során ügyelniük kellett a sajátos egyházi szóhasználat megőrzésére, ami a fogalmi, azaz a teológiai pontosság előfeltétele. Időnkénti stilisztikai döccenők mellett a tömörségre való törekvés hiányát lehet felróni hibaként, ez, valamint a feltétlen filológiai hűség semmiképpen nem ment volna a tartalom rovására.

A kötet szerkesztése, ami nem a fordítók munkája volt, már több kívánnivalót hagy maga után. A görög szövegek szedésénél vetődik fel a kérdés: érdemes-e olyan szövegszerkesztővel dolgozni, amelyikkel nem lehet (?) görög ékezeteket előállítani: magukban a szövegekben és latin betűs átírásukban is van hiba. Érdemes lenne megfontolni, hogy egyáltalán szükség van-e ezeknek a párszavas görög szövegkezdeteknek a közlésére? Ennél súlyosabb probléma, hogy könyvtári katalógusban hiába keresnénk a „magyar Denzinger”: a könyv címéből ez nem derül ki, sőt a külső borító alapján szerzőknek kellene tekinteni a fordítókat és összeállítókat...

A tartalomjegyzék nem tünteti fel egyértelműen, hogy két részre tagolódik a kötet: az első a hitvallásokat, a második az egyházi tanítóhivatal dokumentumait tartalmazza.

Néhány szerkesztési és fordítási problémára szeretnők itt felhívni a figyelmet. Először: a hitvallások tagolása nem elég világos, a német példát tipográfiailag is követve ez eo ipso megoldódott volna. Furcsa azt olvasni vastagbetűs címként, hogy: *Tudatosan szerkesztett hitvallások* (Gegliederte Bekenntnisse), ami ugyan lehet igaz, de inkább egy bevezető magyarzatba illik, semmint alcímbe. A 17. pontból tudjuk meg, hogy a szakirodalomban már régóta bevett Sacramentarium magyar megfelelője „Szentségi Szerkönyv” lenne. Ennek ellenére a 36. pontban a Sacramentarium Gelasianum szerencsésen elkerülte a fordítást. Azt hiszem ez az a határ, ahol meg kell állnia a fordítónak, felismerve, hogy vannak terminus technicusok, amelyeket nem szabad magyarra átültetni.

Az első részben, a hitvallások kapcsán lehet figyelni azokra az állandó szövegegyeségekre és fordulatokra, amelyekből ezek építkeznek. Ha a fordulatok állandók, vagy megközelítően azok, akkor a magyar fordításnak is hasonló módon kell(ene) eljárnia, hogy pusztán a magyar szöveg alapján is lehessen nagyjából az eredeti latin ill. görög állandósult fordulataira következtetni. Ez sajnos, mint az alábbi néhány példa mutatja, több esetben elmaradt. A „descendit ad inferna” magyar megfelelői például: „alászállt a pokolba” (23., 27. pont), „leszállott a poklokra” (28., 35. pont), „alászállt a pokolra” (29. pont). Az „omnia per ipsum facta sunt” (Io 1,3) görög megfelelőjére néhány példa: „s ő általa keletkezett minden” (40. pont), „aki által a mindenség keletkezett” (41. pont), „általá lett minden” (42. pont), „aki által minden teremtett” (44. pont). A 42-45. pont bevezetésébe értelemzavaró hiba csúszott be: Salmis püspöke, Epiphanius 374-ben keletkezett művében megőrzött rövidebb és hosszabb hitvallási formula nem 118-ból és 119-ből származik, hanem a mű (Ancoratus) 118. és 119. fejezetéből vett idézetekről van szó. A 28. pont bevezetésében az utolsó mondatnak („Az eredeti szöveg közlésében megtartjuk a szavak eredeti barbár formáját”, 16.) nyilván

csak az eredeti, vagyis a latin szöveget közlő kiadvány esetében volt értelme (például „mortuus et sepultus, discendit ad inferna, ... vivos et mortuus? ...”). Az I. Konstantinápolyi zsinat eretnekségeket elítélő kánonjának (151. pont) magyar fordításánál jobb lett volna Erdő Péter szövegezésére tekintettel lenni (*Az ókeresztény kor egyházfegyelme az első négy században*, 1983, Bp., 338., Ókeresztény írók, V. köt.).

A 350-354. pont a Decretum Gelasianumból közöl részleteket. A 353. pontban a „decretales epistolae” kissé körülményesen van átültetve: a „rendeletet magukban foglaló levelek” helyett egyszerűen ’dekretális leveleket’ (Dekretalbriefe), vagy ’dekretálisokat’ lehetett volna írni. A következő sorokban a „gesta sanctorum martyrum” magyarázata — „a szent vértanúkkal megtörtént események” — pontatlan, mivel a gesta itt már önálló műfajt jelent (geszta, történet). Ugyanitt pár sorral lejjebb, az 1Tessz 5,21 modern fordítása — „Vizsgáljatok felül mindent, a jót tartsátok meg” — helyett Káldi György nyomán a régi és pontosabb szövegezést részesítettem volna előnyben: „Mindent vizsgáljatok meg; ami jó, azt tartsátok meg” (Szent István Társulat kiadása, 1928. Továbbá vö.: „Mindeket megpróbáljatok: a’ mi jó, azt megtartsátok.” Károli Gáspár, 1861, Pest.). Erre az önállóságra egyébként az Előszó feljogosította volna a fordítókat (vö. 7. oldal első bekezdés). Az 1028-1049. pont Nicolas d’Autrecourt téves tanait tartalmazza, amelyeket 1347. november 25-én visszavont, és a téves iratokat az egyetem színe előtt elégették. A könyvégetés ősrégi szokása itt azt jelenti, hogy szerzőjük teljesen elfordult hamis nézeteitől, és ezzel a végleges megoldással, a könyvek fizikai megsemmisítésével is kifejezésre juttatta, hogy fenntartás nélkül elfogadja az ortodox egyházi tanítást. Tabula rasa: Nicolas d’Autrecourt három évvel később a metzi dóm dékánja lett (vö. a 900. pont: Petrus Johannes Olivi írásainak elégetése).

A téves tételek felsorolása veti fel Denzinger olvasásának egyik nehézségét: az ilyen jellegű szöveggyűjteményben a tévedés mellől természetszerűleg hiányzik a fides recta kifejtése. Tehát ezeket kellő körültekintéssel és más segédletek bevonásával kell értelmezni a korabeli teológia, filozófia és szellemi élet,

valamint az egyháztörténet ismeretének fényében. Emiatt célszerű lett volna esetleg a német kiadás bevezetőjének szorosabb követe, ahol — ugyan röviden —, de mégis kitérnek erre a problémára Yves Congar egy cikke alapján (*Über den rechten Gebrauch des „Denzinger“*, in: *Situation und Aufgabe der Theologie heute*, 1971, Paderborn, 125-150.).

XIII. Leó pápa híres *Rerum novarum* kezdetű enciklikája bevezető jegyzetében apró pontatlanság, hogy nemcsak két bíboros (közülük Liberatore SJ nem volt bíboros), hanem hárman (harmadikuk neve: Mazzella SJ, tényleg bíboros volt) készítették a tervezetet, amely a pápa elé került. Hiába szerepel mindhárom név a német eredetiben, úgy érzem, teljesen fölösleges volt bevenni őket a magyar kiadásba (ezzel a névtelenségre kárthatással távol álljon tőlem, hogy munkájuk értékét kétségbe vonjam). A 3267. pont (a magántulajdonról) olvasásakor egy szentírási idézet után zárójelben Szent Tamás neve áll minden magyarázat nélkül: a Herder-kiadás lábjegyzetéből derül csupán ki, hogy itt a szöveg Tamás *Summájára* utal. A többi részletben fellelhető forráshelyek sincsenek megadva (Augustinus, Hieronymus, Richardus a Sancto Victore, Nagy Szent Vazul, Nagy Szent Leó, Karthágói Cyprianus), pedig már sok szerző idézeteinek a Vanyó László szerkesztette *Ókeresztény írók* sorozat eddigi kötetében utána lehet nézni. E hiányok érthető oka lehet, hogy a könyv „elsősorban tanulmányi célokat szolgál” (Előszó, 4.). Ettől függetlenül a 3294. pontnál a bibliai locust (3 Esra 4,38) mindenképpen pótolni kell.

A katolikus egyház története elválaszthatatlan az írásbeliségtől, hiszen a hagyomány mellett a lényeges egyházi tanítás elsősorban írásbeli úton terjedt: egyrészt a *Biblia*, másrészt a hit tartalmát kifejtő iratok. Nem véletlen, ha kiemelik, hogy III. Félix pápa (526-530) az 529-es II. orange-i zsinat aktáit sajátkezűleg írta alá a prólogus megfogalmazása szerint: „et manibus nostris subscribere deberemus ...” (370. pont). Az írás jelentőségének felismerésére utal, hogy I. Pelagius pápa (556-561) a megelőző zsinatok és pápák igaz tanítását tartalmazó kánonokat és leveleket megőrzi („canones, ... epistolas, ... me custodire profiteor ...” 444. pont). A rövid 486. pont I.

Honorius pápa (625-638) idején a IV. toledói zsinat határozatai közül az *Apokalipszis* szerzőségéről szól. A magyar fordítás: „úgy jegyzik, mint János evangélistáét” („Johannis evangelistae esse perscribunt”) rossz újságírói nyelvre emlékeztet; helyesen talán úgy lehetne visszaadni, hogy: „János evangélistának tulajdonítják”. Az „inter divinos libros recipiendum (constituerunt)” sem azt jelenti, hogy „az isteni könyvek között kell elfogadni”, hanem, hogy „az isteni könyvek közé kell felvenni”, (számítani vagy sorolni). Az „eumque (ti. János *Apokalipszisét*) in Ecclesia praedicare contemnunt” magyarázata, hogy „nem törődnek azzal, hogy azt az Isten egyházában hirdessék” helyett a ‘contemnere’ ‘elutasít’ jelentése talán közelebb állna az eredetihez. Nyilvánvaló, hogy a fordító alapjában jól megértette a szöveget, a kiemelt részek nem értelemzavaró hibák, de a filológiai hűséget az ilyen apróságokon is számon kell kérni. XI. Piusz *Divini illius magistri* kezdetű, a keresztény nevelésről szóló 1929-ben kiadott körlevelében örömmel fedezhetünk fel Horatius idézetet (3699. pont), sajnos locus nélkül (Carm. III 3,1). Érdemes lett volna beírni.

A számítógépes szedés következtében Hornisdas pápa neve mindenütt helytelenül, Hornisdasként szerepel. Ki kell azonban emelni, hogy a kötet méretéhez képest feltűnően kevés az elírás; az ellenben bántó, hogy Reccared vizigót uralkodó († 601) a tárgymutatóban mint „Reccaredus királynő” szerepel.

A „Hungarian translation” érthetetlen módon egyedül Fila Béla nevét hozza, a fordítás óriási munkájában társ Jug Lászlóét nem, valamint az egyházi „Imprimatur” (vö. Egyházi Törvénykönyv 823. kán. 1. §; és 827. kán. 2. §; nemkülönben az 1508. pont a kötetben) feltüntetése is lemaradt, hasonlóan a kiadói jogokhoz. A vitathatatlanul értékes kötet alkotóit csak hála illetheti, további erényeit nem sorolva és hibái fölött jóindulatúan szemet hunyva csak remélni lehet, hogy ezeket a — természetesen nagyon nem egyenlő súlyú — egyenetlenségeket és hiányosságokat a második kiadás, elsősorban éppen a teológusok jobb képzése érdekében, kijavítja és pótolja. (*Örökmécs Alapítvány*, Kisterenye — Budapest, 1997.)

SARBAK GÁBOR